

A gombosi női ünnepi viselet.
A jelentéstartalom változásai a 20. század elejétől napjainkig

Jelige: Gombosi viselet

TARTALOM

BEVEZETÉS -----	3
A KUTATÁS TÁRGYA ÉS MÓDSZERE-----	4
FOGALMAK-----	6
GOMBOS RÖVID TELEPÜLÉSTÖRTÉNETE ÉS TÁRSADALMÁNAK KÉPE -----	7
A GOMBOSI NŐI ÜNNEPI VISELET JELENTÉSTARTALMÁNAK ÉRTELMEZÉSI LEHETŐSÉGE -----	9
A lányok nagyünnepi öltözete-----	10
Átmeneti státuszt jelző öltözeti elemek-----	12
Lakodalomba illő öltözetek-----	13
Menyecske és asszony ünnepi viseletek -----	14
Félünnepi viseletek -----	14
A gombosi ünnepi viselet hely jelölő elemei-----	15
A VISELET FORMAI, ANYAG ÉS DÍSZÍTÉSBELI VÁLTOZÁSA, ANNAK OKAI -----	16
A NÉPVISELET, MINT TÁRGYEGYÜTTES TOVÁBBÉLÉSE A 20. SZÁZAD UTOLSÓ HARMADÁTÓL NAPJAINKIG -----	20
A NÉPVISELET, MINT TÁRGYEGYÜTTES JELENTÉSTARTALMA NAPJAINKBAN-----	21
ÖSSZEGZÉS-----	24
IRODALOM -----	26
MELLÉKLET -----	30

Bevezetés

Gombosi kutatásom kezdetei 2013 tavaszára nyúlnak vissza, mikor egy szervezett néprajzi gyűjtőúton vettem részt.¹ A helyszínnel, a falu társadalmával, népi kultúrájával ekkor kezdtem megismerkedni és ekkor figyeltem fel a parasztviseletükben bekövetkezett szembetűnő változásokra is. Az első gyűjtőúton tapasztaltak és a feldolgozott adatok alapján, úgy véltem érdemes komolyabb figyelmet szentelni az egykori gombosi népviseletnek, mivel az eddigi néprajzi kutatások csak felszínesen érintették a témát. 2014 nyarán végzett terepmunkám alkalmával bebizonyosodott feltevésem, miszerint a falu idősebb korosztálya még számos öltözeti darabot őriz szekrényében és a paraszti öltözködéshez kapcsolódó tudás is él még emlékezetükben.

A rohamos népességfogyás következtében a falu társadalma előregedő és a 20. század viszonyosságai miatt az etnikai arányok is ártrendeződőben vannak, ezért fontos feladatnak tartom a még meglévő ismeretanyag felgyűjtését és értelmezését.

A faluba idegen magyarországi kutatóként érkezve, egy reprezentatív kulturális elem kutatására vállalkoztam, melyhez a helybelieknek erős érzelmi kötődésük van. A paraszti öltözködéskultúrára vonatkozó adatgyűjtéseken és a faluban külső szemlélőként végzett általános megfigyeléseken keresztül kirajzolódik a település történelme, kultúrája és ez által a jelenkori társadalmi problémák gyökerei is. A címben is megfogalmazott jelentéstartalom változás ezek ismerete nélkül nem érthetőek meg, főleg napjaink viszonylatában nem, ugyanis a falu társadalma majd fél évszázada átöltözött parasztviseletéből. Mégis napjainkban egy olyan aktív hagyomány és emlékkörzés tapasztalható a településen melyet látva felmerül a kérdés, hogy ennek mi lehet a motivációja.

Véleményem szerint nem elégedhetünk meg a 20. század első két harmadban használt, összetett és gazdag jelentéstartalommal bíró paraszti öltözet rekonstruálásával, az egykor virágzó paraszti kultúra emlékeinek dokumentálásával. Fontos reflektálni, a jelenkor eseményeire, a fiatalabb generáció hagyományörző tevékenységére, és ezzel kapcsolatban a népviseletükhöz kapcsolódó tudásra és érzelmi viszonyulásra is.

¹ KLAMÁR ZOLTÁN 2013. 44-45

A kutatás tárgya és módszere

Dolgozatom egy tágabb, még folyamatban lévő, kutatási tematikába illeszthető egység, amely célul tűzte ki maga elé, hogy a Gomboson föllelhető és részben még ma is használatban lévő viseleti darabokat, együtteseket rekonstruálja, leírja és több szempontból elemezze. Gombos népviseletével kapcsolatban ez idáig egy rövidebb lélegzetű szemiotikai szempontú elemző tanulmány,² valamint két általánosabb leírás jelent meg.³ Ezeken kívül a vajdasági néprajzi szakirodalomban lelhető fel néhány elszórt adat Gombos parasztviseletére vonatkozóan.⁴ Nem született a falu népi öltözködéskultúrájáról átfogó, a lehető legtöbb részletre kiterjedő leírás, így az több szempontú elemzése, értelmezése sem történt meg idáig. Ahogyan a szomszédos faluval, Doroszlóval ápolt kulturális és társadalmi kapcsolatok mélyebb feltárása is még várat magára,⁵ illetve a két település paraszti öltözködéskultúrájának együttes összehasonlító vizsgálata sem készült el ez idáig.

Mostani pályamunkám ezt a hiányt igyekszik részben orvosolni. A gombosi paraszti öltözködéskultúrához adatokat szolgáltat valamint értelmezi a bekövetkezett változásokat, gazdagítva ezzel a település és a Délvidék néprajzi irodalmát. Azonban a szűk terjedelmi követelményekre való tekintettel, az elemzésem középpontjába, magam is csupán a Gombosi leány, fiatalasszony és asszony ünnepi öltözet-együttesek formai, anyagbeli, díszítésbeli alakulásának vizsgálatát, illetve azok szemiotikai elemzését és jelentéstartalmuk változását állítottam. A téma időkeretét a 20. század elejétől napjainkig határoztam meg, ugyanis ebben az időszakban szembetűnő változások történtek a falu női ünnepi viseletében, melyek a Gyöngyösbokréta mozgalom és az anyaországtól való elszakítás hatására még erőteljesebbé váltak. A korszak második felében, a Kárpát-medence több településéhez hasonlóan,⁶ Gomboson is lejátszódott az átöltözés folyamata és ezzel együtt a viselet használatának alkalmi és helyszínei leszűkültek, meghatározott időpontokhoz kötődtek. Tehát megváltozott funkcióban és ezzel együtt más jelentéstartalommal az egykori parasztviselet napjainkig továbbélte a falu magyar közössége.

A falu népviseletének legrepresentatívabb tárgye gyüttese a női ünnepi viselet melyen jól megragadhatók az előbb említett változások. Ezért úgy gondolom, hogy csupán a női

² KÁLÓZI ARANKA 1979-80. 29-33

³ CSELENÁK GÁBORNÉ DURCSÁK MÁRIA 1978. 152-158; DEBLJAK, MARGITA- ILIJIN, MILICA 1953. 179-183

⁴ BOROVSKY SAMU é.n. 328-329. CZIRÁKY GYULA 1898. 34. ;RAJ ROZÁLIA- NAGY ISTVÁN 2001. 3-8. Uő 2001. 133-139; NAGY-ABONYI ÁGNES 1998. 3-5

⁵ Nyugat Bácska négy magyar többségű települése, Gombos, Doroszló, Bácskertes és Szilágyi. Gombos és Doroszló kisebb endogám egységet alkotnak, kultúrájuk elemei: népzenejük, néptáncuk és népviseletük is hasonlóságot mutat. – RAJ ROZÁLIA- NAGY ISTVÁN 2001. 5.

⁶ FLÓRIÁN MÁRIA 2001. 14; FÜLEMILE ÁGNES 1991. 56.; FÉL EDIT 2008. 317.

ünnepi viseletek elemzésén keresztül is érzékeltetni tudom a falu anyagi kultúrájában, életmódjában és kulturális életében bekövetkezett változásokat, kitérve a lehető legtöbb körülményekre, amelyek mozgató rugói lehettek ezeknek, a 20. századtól az átöltözésig. E körülmények ismerete nélkül nem lenne értelmezhető a viselet jelentéstartalma illetve, annak változása.

A faluban végzett kutatómunkám során félig strukturált interjúkat készítettem, adatközlőim közül kiemelnék egy asszonyt, aki még ma is bő szoknyában jár,⁷ illetve három asszonyt, akik a 60-as, 70-es években még hordták a parasztviseletet. Továbbá kikérdeztem több gombosi asszonyt, akik gazdag viseleti ruhatárat örökölték édesanyjuktól, valamint fiatalokat, akik alkalmanként fölöltöznek népviseletbe.

Dolgozatom megírásakor, az interjúk mellett támaszkodtam az adatközlőimnél felkutatott és a tájháznak adományozott ruhadarabok fényképes dokumentációjára, melyet magam végeztem el 2014 nyarán.

Ezek mellett, fontos forráscsoportnak számítanak a gombosi családi fényképek, melyek gyűjtését szintén magam végeztem, illetve a Vajdasági Magyar Folklór Intézet által rendelkezésemre bocsájtott, 1938-ra datált, több snittből álló némafilm, melyet 2012-ben a Csonoplyán megrendezett Gyöngyösbokréta alkalmával vetítettek le. Adatközlőim egyértelműen meghatározták, hogy a film utolsó 10 perce Gomboson játszódik, így a szereplők nagy része a kutatott faluból származik és az 1930-as évek végére jellemző ünnepi viseletben láthatóak, amelyek minden korosztályon és minden nézetből kivehetőek. A film nem megrendezett gyűjtés eredménye, ezért az ünnepi népviselet egyik funkciójában látható rajta. Fontosságát külön kiemelném a hátulnézet miatt, hiszen a 20. század első harmadáról nincsen ilyen jellegű fotográfia, melyen a haj és fejviselet ebből a szögből látszódna. Illetve további kutatásom során fontos lehet a viselet és testtartás kapcsolatának vizsgálata szempontjából, mely igen nehezen kutatható téma. Kétségtelen, hogy a mozgókép adta előnyök hasznosak, esetleges összehasonlításra adnak lehetőséget.

⁷ Az ő viselete helyi jellegét veszített „öregviselet”, amely elvesztette tartalmi és formai kifejezőképességét, és jellegtelen, tartalmatlan statikus formában merevedett meg, uniformizálódott. –FÜLEMILE ÁGNES 1991. 66.

Fogalmak

A paraszti öltözetek módszeres adatgyűjtésekre és elemzésekre alapozott néprajzi vizsgálata a 19-20. század fordulójára nyúlik vissza.⁸ Azonban a rövid terjedelmi követelmények miatt, nem bocsátkozom a magyar népviselet kutatástörténetének hosszú boncolgatásába, így a népviselet fogalom mögött rejlő tartalmi változások történeti alakulását sem kívánom bemutatni. A dolgozatomban használt fogalmak tisztázását viszont fontosnak és elengedhetetlennek tartom.

Népviselet alatt értem a Gomboson földművelésből élt vagy földműves családból származó emberek öltözetét, akik belenevelődtek a helyi kötöttségekkel szabályozott, egységes ruházatkodási normarendszerbe. Mivel a társadalmi közeg meghatározásakor a földműves réteget jelöltem ki, a népviselet kifejezés mellett szinonimaként használok a parasztviselet, parasztöltözet fogalmakat is.⁹

A hagyományos életforma változásával párhuzamosan zajló öltözetváltást az egyén tudatos döntésének tekintem, melynek következtében új öltözködési stílust választott magának.¹⁰ Ezt a radikális aktust, a szakirodalom legtöbbször a kivetkőzés fogalmával jelöli. Flórián Mária szerint e szóhasználat meggondolatlan, helyette az átöltözés kifejezés szerencsésebb, dolgozatomban magam is ennek a szónak a használatát preferálom.

Továbbá meg kell különböztetni az alkalmi beöltözésekre készített vagy elővett paraszti öltözet-együtteseket a definícióban meghatározott népviselettől. Előbbiek nem veszik figyelembe az egykori öltözködési szabályokat, nem alkalmazkodnak viselőjük korához és eredeti funkciójuktól is eltérnek, ezeket a szerző jelmezként értelmezi.¹¹ Azonban véleményem szerint, ezeknek az alkalmi öltözet-együtteseknek, a vizsgálata is fontos a parasztviseletekkel foglalkozó recens kutatások kapcsán, ugyanis különös értéket képviselhetnek az adott falu lakossága számára, mint a paraszti múltat idéző, funkcióváltásokon keresztülment tárgyegyüttesek is értelmezhetőek.¹²

⁸ FLÓRIÁN MÁRIA 1997. 587.

⁹ FLÓRIÁN MÁRIA 1991. 14.

¹⁰ FÜLEMILE ÁGNES 1991. 60.

¹¹ FLÓRIÁN MÁRIA 2001. 14.

¹² FEJŐS ZOLTÁN 2003.

Gombos rövid településtörténete és társadalmának képe

Gombos településtörténetére vonatkozó legkorábbi írásos összefoglalások a 19. század végén, Cziráky Gyula, akkori plébános tollából származnak.¹³ A falu határában végzett régészeti ásatások bebizonyították, hogy a mai Gombos határában magyarok lakta középkori település állott, melyet az irodalom Boldogasszonytelke néven emleget¹⁴ Az 1600-as évek végére feltehetően szerb ajkú lakosság telepedett meg a területen és alkotta Bagovó lakosságát.¹⁵ A település kisebb-nagyobb megszakításokkal 1770-ig szerepel az adóösszeírásokban, utána árvíz pusztította el, melynek következtében a lakossága elköltözött.¹⁶

A török kiűzését követően, 1753-ban érkeztek a térségbe az első magyar telepesek, származási helyükre vonatkozó adatokat az 1763-as bérmlási jegyzőkönyvből tudunk, melyben mind a 75 bérmlőző korábbi lakhelyét is följegyezték.¹⁷ Ezek a telepesek feltehetően először a hajdani Boldogasszonytelke helyén telepedtek meg, majd többszöri hely- és névváltoztatás után, 1770-ben a szerbek által hátrahagyott területen építették föl falvukat, amelyet akkor még Új-Karavukova néven emlegettek. 1783-ban a Bogojeva nevet vették föl, és a település védőszentjének Szent Lászlót választották.¹⁸

A faluba 1899-ig folyamatosan érkeztek telepesek, sajnos a származási helyükre vonatkozó adatok meglehetősen hiányosak. Csupán a fent említett bérmlási jegyzőkönyv szolgált pontos információkat, melynek alapján könnyen megállapítható, hogy az akkor jegyzékbe vett lakosság 12%-a Faddról települt.¹⁹

A töredékes településtörténeti adatok egy részét alátámasztja a falu nyelvjárásának későbbi vizsgálata, mely bebizonyította, hogy a Gomboson beszélt keverék nyelvjárás alapja a Dunántúl délkeleti részén beszélt dialektus.²⁰ Továbbá ugyanezt az összefüggést vélte felfedezni Jung Károly is a gombosi népszokások elemzése kapcsán.²¹

A 18. században megtelepedett lakosság túlnyomó része földműveléssel, állattartással, a Duna szabályozásáig, halászattal foglalkozott. A 19. század végén keresetük egy része

¹³ CZIRÁKY GYULA 1895.

¹⁴ CZIRÁKY GYULA 1898. 10-11.

¹⁵ BOROVSKY SAMU ÉN. 89.

¹⁶ CZIRÁKY GYULA 1898. 12.

¹⁷ POLÁCSI JÁNOS 1942. 427-430.

¹⁸ CZIRÁKY GYULA 1898. 18-19.

¹⁹ A többi településnév kisebb arányban, legtöbbjük csak egyszer fordul elő a jegyzékben, valamit az említett nevek beazonosítása külön kutatómunkát igényelne, feltárása jelen dolgozatomban nem vállalkozom.

²⁰ PENAVIN OLGA 1978. 48.

²¹ JUNG KÁROLY 1978. 169-170.

napszámos munkából származó jövedelem volt,²² ugyanis az akkorra megduzzadt népességet nehézkesen tudta eltartani a rendelkezésre álló földterület. Jellemző volt, hogy egy családban 10 vagy annál is több gyermek született, amely még inkább megnehezítette a megélhetést. Mivel új föld szerzésének esélye csekély volt, a vagyonosabbak egykezéssel igyekeztek birtokuk méretét megőrizni.

A falu társadalmában gyökeres átalakulás csak a második világháború után indult meg. A korábbi földműves életforma helyett a fiatalok egyre növekvő mértékben hagyták el szülőfalujukat és kerestek munkát a közeli iparral rendelkező városokban.²³

A második világháború nem csak Gombos társadalmi képében indított el változásokat, hanem a kisebb térség etnikai arányainak megváltozását is eredményezte, amely jól nyomon követhető a népszámlálási adatokból. Településünk az Apatini járás tagja volt három másik, magyar többségű községgel együtt, míg a közigazgatási egység többi településének nagyobb hányadában a német ajkú lakosság aránya volt túlnyomó többségben.²⁴ A háború óta Gombos közigazgatásilag Hódság községhez tartozik, ahol egyedüli magyar település, és a környék korábbi sváb lakossága szláv ajkúra cserélődött.

A falu 1961-ben 3052 lelket számlált,²⁵ azóta drasztikus népességcsökkenést mutatnak a statisztikai adatok. 2011-ben már csak 1744-en²⁶ laktak Gomboson. A falu etnikai arányainak megoszlására vonatkozó adatokat a Szerb Statisztikai Hivatal nem tett közzé, azonban a falu lakosai a megváltozott etnikai arányokat a jugoszláv polgárháború eredményének tudják be, ugyanis akkor vált a Duna határfolyóvá, így a horvát oldalról számottevő szerb család telepedett át Gombosra. A két etnikum közötti kapcsolat talán a térhasználatban mutatkozik meg legjobban: külön kocsmát tartanak, és a temetőben is egy elkülönült újabb részre temetik halottjaikat a szerb lakosok.

²² CZIRÁKY GYULA 1898. 20.

²³ JUNG KÁROLY 1978. 171.

²⁴ A Délvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai 1998.

²⁵ <http://www.bojnik.rs/pdf/knjiga09.pdf> (letöltve: 2014. december 18.)

²⁶ <http://media.popis2011.stat.rs/2011/prvi-rezultati.pdf> (letöltve: 2014. december 18.)

A gombosi női ünnepi viselet jelentéstartalmának értelmezési lehetősége

Nem tudni, hogy Gomboson az elhúzódo telepítések után, a paraszti öltözetek mikorra egységesültek, azonban bizonyítható, hogy a tárgyalt korszakban formailag egységes képet mutatott.

A 20. század elején polgárosult, a biedermeier jelleget magán viselő sokszoknyás parasztviselet rekonstruálható, melynek túlnyomó része gyári kelmékből, selymekből, bársonyokból készült.²⁷ Ez jól kimutatható az utókorra maradt ruhadarabok, fényképek és visszaemlékezések alapján, hiszen a falu lakossága az 1970-es évekig hagyományos funkciójában megőrizte viseletét, így annak jelrendszere él még a gombosi asszonyok emlékezetében, mely lehetővé teszi a gombosi parasztöltözet szemiotikai szempontú elemzést,²⁸ melynek középpontjába a női ünnepi viseletet állítottam, így nagyvonalakban előre kijelöltem az öltözködés által meghatározott alkalmakat.

Ide sorolom a vasárnapi misére felvett együtteseket, a Mária-lányok viseletét, a lakodalmakba illő öltözetet, figyelve az életkort jelölő változásokra és az évszakok szerinti különbségekre. Ezeken kívül kitérek a vasárnap délutáni, félünnepi öltözetekre is, amelyek egy különleges alkalomnak, a táncnak, a fiatalság ismerkedési és párválasztási szokásainak viselete is volt. Továbbá egy rövid fejezetben kitérek a gombosi ünnepi viselet hely jelölő elemeinek ismertetésére.

A tárgyalt korszakban a népviselet nem mutat statikus képet, azonban az ekkor történt formai változások, új darabok megjelenése nem jelentette az öltözet szerkezetének feladását, csupán kifejezőképességét növelte. Ennek a folyamatnak eredményeképpen alakult ki a paraszti öltözetek jelzőrendszere, melynek rendező elvei csupán egy-egy kisebb közösség, adott esetben egy falu határain belül, egy adott időpontban voltak érvényesek, és idővel követendő normává szilárdultak. A hagyományokba történő belenevelődés által vált értelmezhetővé az öltözködés rendszere a közösség tagjai számára. A paraszti öltözetek kifinomult jelzőrendszere Gomboson is lehetővé tette, hogy tájékoztassanak viselője nemzetiségéről, foglalkozásáról, elárulta viselője korát és családi állapotát, hogy milyen köznapi vagy ünnepi alkalomra öltözött föl.²⁹

A következőkben végigkövetem a női ünnepi viselet összeállításának szabályait nagylány kortól, idős asszony korig. Külön kitérve az emberélet fordulója által megszabott ünnepi alkalomhoz illő öltözetre, azaz az esküvő és a lakodalom öltözet-együtteseire.

²⁷ T. KNOTIK MÁRTA 1990. 167-168.

²⁸ FLÓRIÁN MÁRIA 1997. 757-764;

²⁹ FLÓRIÁN MÁRIA 2001. 46.

A szűk területi követelmények nem engedik meg, hogy hosszú fejezetben taglaljam az egyes ruhadarabok szabását, díszítési módját és a felhasznált anyagtípusokat, ezért a legfontosabb darabok esetében a fejezetbe ágyazottan ismertetem ezeket a tulajdonságokat. Továbbá a korszakban bekövetkezett formai változásokat és azok okait jegyzetekben feltűntetem.

A lányok nagyünnepi öltözete

A nagylányok haját *kicsinálták*, középen elválasztották, a tarkón két ágba fonták és a fejtetőn koszorúba tűzték, halántékukra enyhe hullámvonalban a haját kihúzták, amelyet cukros vízzel fixáltak. A fonatokba század közepéig egyszínű szalagot erősítettek.³⁰ Az ünnepi hajviselet tartozéka a főkötőnek nevezett rózsás pántlika volt még, amelyet alulról felfelé vezetve, a fejtetőn kötöttek meg masnira.

A lányok nyakukba *smizlit*, keményített fodros szélű lyukhímzéses nyakfodrot tettek, mely egészen az áll alatt helyezkedett el.³¹ Felsőtestüket nyáron gyolcsból készült, bevarrott, szűk ujjú, rövid derekú ing takarta, melyet szoknyába bekötve hordtak. Nyakkivágása állógalléros és a *smizli*hez hasonlóan *slingelt* volt, mellrészét apró színes hímzés és lyukhímzés díszítette a tűzésig. Az ingen felül ünnepi kelméből, bársonyból, selymekből, kasmírból készült pruszlíkot viseltek, melynek a karöltők és a nyak körüli része jól kivágott volt. Szerényen, a varrások mentén *paszománttal* díszítették, mellrészét gombokkal kapcsolták egybe. Erre kötötték a nagy selyem vállkendőt.³²

Az alsótestet takaró legalsó ruhadarab a *péntő* volt, ezt követte 4-5 fehér gyolcsból készült fodor szoknya, melyeket keményítettek, gallérban ráncoltak, aljuk cakknis és lyukhímzéses volt. Közvetlenül a felsőszoknya alá egy sima, ráncolt gyolcsszoknyát öltöttek magukra, melynek alját tenyérszerű széles lyukhímzés díszítette, amely túllógott a felsőszoknyán. A szoknya hosszának csökkenésével egyre nagyobb hangsúlyt kapott az alsószoknya aljának díszítése. A felsőszoknyát elsősorban anyaga tette ünnepivé, amelyek lehetnek különféle selymek, *bársonyvirágú* selyem, *sikát virágú* selyem, *magába virágos* selyem és *nyomottmintás* bársony és bársony. A szoknyák díszítése egyszerű és visszafogott

³⁰ Az 1930-as évek divatváltásának következtében egyszerűsödött a hajviselet is. -FÜLEMILE ÁGNES 1991. 53. A gomboson gyűjtött fényképek tanulsága alapján megállapítható, hogy a nők hajfésülési technikája az 1950-es évek végére annyiban egyszerűsödött, hogy az első hajtincseket nem húzták előre a halántékra. Ez a gyakorlat a lányok és asszonyok fésülködésére igaznak bizonyul, valamint a lányok hajfonatába esősített szalag is elmaradt erre az időpontra.

³¹ A keményített gyolcs nyakfodor más vidékeken is használatos kiegészítője volt az ujjasoknak. – FLÓRIÁN MÁRIA 2010. 177. Gomboson ingekhez és a polgári szabást követő nő ujjasokhoz is viselték, használata egészen az átöltözésig, az 1970-es évekig megmaradt a lányok és a fiatal menyecskék ünnepi öltözetében.

³² A vállkendőt a polgári szabást követő ujjasokkal is viseltek.

volt, aljukat esetleg gyári szalag díszítette, melyet sok esetben pliszírozáshoz hasonlóan varrtak rá, valamint a szoknya aljától 25 cm magasan két sor szalag vagy ruhapaszománt futott körben, úgy, hogy a kettő között az anyag olyan széles sávban látszott ki, mint a paszománt szélessége.³³

A nagylányok ünnepi köténye fehér vagy világos *sikát virágú* selyemből, *bársonyvirágú* selyemből készültek. Szabásuk és díszítésük alapján a következő kötényféléket lehet elkülöníteni: *körülfodros kötény*, *kis fodrú kötény*, *nagyfodrú kötény*, *körülfodros pliszírozott kötény*, *fehér sikát virágú kötény és cviklis kötény*. A különböző fodrokon túl jellemző díszítőeszköz volt a szélükön körbefutó gyári szaténscipke, valamint a kötény alsó sávjában két sor vízszintes vonalban futó, vagy egy sor hullámvonalban ívelt ruhapaszománt. De az is előfordult, hogy elején a kötény alakját követő fényes szalag ékesítette a nagyünnepi kötényt.

Az ünnepi viselet része a fehér harisnya volt, mely térdig ért. Rögzítésére harisnyakötőt, úgynevezett *sumpándlit* használtak. Ehhez az öltözethez fekete bőrből készült, pántos *spanglis* cipő illett.³⁴

Hűvösebb időben a nagylányok ünnepi fejviselete fejkendővel egészült ki, melyet a fonott, koszorúba tűzött hajukra kötöttek fel.

A században az öltözködés meghatározó elemi közé tartoztak a szoknyán kívül viselt ujjasok,³⁵ melyeknek több változata is használatban volt Gomboson a tárgyalt időszakban. A századelőn született generáció ruhatárában megtalálható volt az úgynevezett *tülledálló*,³⁶ amely anyagától függően lehetett bélelt is. Az ünnepi kelméből, selyemből készült változata az ünnepi viselet egyik darabját jelentette, azonban a *blúzok*³⁷ megjelenésével, majd annak térhódításával háttérbe szorult, az 1930-as évek végétől pedig kikerült a használatból. Az 1930-as években nagylányoskodó generáció ruhatárában mindkettő ujjas fellelhető volt.

³³ Andrasics Katalin született 1941, Gombos

³⁴ Adatközlőim elmondása szerint télen is ezt a lábbelit viselték a nők, vastag gyapjúharisnyával. Az 1940-es években beépültek a használatba a gyári szandálok. A felvételek tanulsága alapján ezeket a lábbeliket meleg időben előszeretettel viseltek a gombosi nők. A cipők kizárólagos használata a viselet polgárosodásának fokmérője. - FÜLEMILE ÁGNES 1991.77.

³⁵ FLÓRIÁN MÁRIA 1997.661.

³⁶ A *tülledállónak* nevezett női ujjas az elhalványuló népi emlékezet alapján nehezen rekonstruálható, de a foszlányos adatok arra engednek következtetni, hogy megegyezett a Doroszlón fölgyűjtött ruhadarabbal, melynek felsőrésze szorosan simult a felsőtesthez, viszont a deréktól mindegy 10 cm-re elállt és a szoknyán elterült. Elején gombokkal záródott, álg csukott nyaka kereken körülszegett volt. Ujjai minden esetben hosszúak és szűkek voltak. – RAJ RÓZSA- NAGY ISTVÁN 2001. 28. Ez a leírás ráillik az 1870-es években megjelent még ráncatlan testhezálló női ujjasra. – FLÓRIÁN MÁRIA 2010. 177.

³⁷ *Blúz* megnevezés alatt a gombosi asszonyok a lerakásokkal karcsúsított testálló ujjasokat értik, melyek az említett *tülledállók* után jelentek meg a gombosi használatban és álló galléros és nagyméretű ívelt kihajtott gallérú változata is kedvelt volt.

A *blúz* anyagától függően szintén lehetett bélelt is, így hűvösebb időben és télen is használatos ruhadarab volt, általában a szoknyával azonos kelméből készült. Ennek későbbi változata, rövidebb a szoknya korcáig érő testhez álló női ujjas, melyet Gomboson *slampos blúznak* neveznek. A *tülledálló* és a blúzok alá is gyolcsból készült inget vettek fel, tetejére pedig nagyméretű kötött gyapjúkendőt kötöttek.

Az öltözet kiegészítői a gyöngyök, arany-nyaklánc Szűz Mária medállal, valamint a keményített, színes hímzéssel és *slingöléssel* díszített zsebkendők voltak. A gombosi nagylányok a *smizli* alatt egy sor piros gyöngyöt viseltek, felette legalább két-három sor fehér gyöngy ékesítette őket, melyek száma és mérete ízlés szerint változhatott. A gyöngysorokat hátul díszes szalag fogta össze melyet *lógónak* neveznek. A gombosi nők hordtak fülbevalót is, az emlékek szerint legtöbbjük a csepp alakú lelógó függőt kedvelte.³⁸ A zsebkendőt vagy kezükben az imakönyvre fektetve vitték magukkal, vagy a kötényük korcába kötve viselték. A zsebkendő hajtogatásának szabálya az volt, hogy mind a négy sarkába hímzett kis virágmotívum látszódjon, így egy rombusz alakra emlékeztető formát kaptak. Az ilyenformán összehajtott zsebkendő nem csupán dísz volt, legyezőként is használták meleg időben.

A hajadonok templomba illő öltözetek közé tartozik, a Mária-lányok ruhája is, amelyben visszaköszönnek a népviselet ruhadarabjai.³⁹ A gombosi Mária-lányok minden negyedik vasárnap, újholdkor talpig fehér együttesben jelentek meg a misén, fejükön fehér selyemvirágból készült koszurúval, melyet világoskék virágok is díszítettek, kontyukra kicsiny szűzkoszorút tűztek. Felsőtestükön az időjáráshoz és az aktuális divathoz alkalmazkodva, fehér inget, *tülledállót* vagy *blúzt* viseltek, vállukon keresztbe átvetett világoskék patrónus szalaggal, télen fehér gyapjúkendővel kiegészítve. Szoknyájuk a 20. század első felében fehér gyolcsból készült, melynek alját keskeny lyukhímzés díszítette, a század második harmadában ezt az anyagot a fehér selyem váltotta fel, mely a vagyoni helyzet reprezentációjának egyik megnyilvánulása volt.⁴⁰

Átmeneti státuszt jelző öltözeti elemek

Az emberélet egyik fordulója az esküvő, melyhez több szempontból is különleges öltözetek illettek. Az esküvőt megelőző utolsó vasárnapon a házasulandó lány a vasárnapi táncon a legdíszesebb ünneplőruhájában jelent meg, ezzel jelezve, hogy hamarosan férjhez megy és ez

³⁸ Andrasics Katalin született 1941, Gombos- Elmondása szerint Gomboson a század elején született nők is viseltek fülbevalót.

³⁹ NAGY ABONYI ÁGNES 1998. 4.

⁴⁰ Andrasics Katalin született 1941, Gombos

az utolsó táncalkalom melyen lányként vesz részt. Ez kivételes alkalomnak számított, se előtte sem utána nem jelent meg a nagyünnepi öltözetben a kocszában.

Ha a lánynak mégsem akadt kérője 25 éves koráig, akkor vénlánynak mondták, és többet nem viselhette a lányokat megillető pántlikát. Haját befonta, nagy kontyot tekert belőle, azonban tetejére nem tehetett fityulát, mivel nem ment férjhez.⁴¹

A közösség öltözködési szabályai nem kivételeztek a megesett lányokkal se, bár nagy szégyennek számított a falu szemében a megesett lány, gyermeke születése után hordhatta az asszonyokat megillető fityulát, a díszes kontyot.⁴²

Lakodalomba illő öltözetek

A menyasszonyok öltözete a 20. század első harmadában Gomboson még nem fehér volt, hanem színes, drága kelmékből varrott ruhadarabok alkották, így a nő esküvőn betöltött szerepét az öltözet kiegészítői jelezték. A tiszta fehér selyemvirágból készült menyasszonyi koszorú, a mellére keresztbe tűzött füzéres selyemvirágdísz, a *mellvirág*, a téglalap alakúra hajtott zsebkendő és egy ág rozmaring alkotta a menyasszonyi öltözet-együttes kiegészítőit. A koszorúslányok hasonló öltözékben kísérték a menyasszonyt, azonban a koszorújuk és a mellviráguk színes, általában arany vagy ezüst virágokat is tartalmazott.

Ha az ara Mária-lányokat hívott nyoszolyólánynak, akkor azok, talpig fehérben a Mária-lányokhoz illő öltözetükben, a vállukon keresztben átvetett világoskék patrónus szalaggal jelentek meg a menyegzőn.

A koszorúslányok kezükben nyoszolyó botot tartottak, amely két színű krekkpapírral volt bevonva, tetejébe legyező alakra hajtott, lyukhímzéses zsebkendőt erősítettek.

A legközelebbi női hozzátartozók szintén viselték az ez alkalomra készített mellvirágot, mely színesebb, tarkább volt az előbb említettektől. A násznép többi tagja almába szúrt rozmaring ágat kapott ajándékba a családtól.⁴³

Az 1950-es évek végére egyre gyakoribbá vált, hogy a menyasszony tiszta fehérben esküdött, ennek mintáját a Mária-lányok helyi viselete, illetve a 19. századtól a polgári színszimbolikában divatosná váló fehér szín segítette elő.⁴⁴ A polgári divat menyasszonyi viseletre tett hatása nem csak a szín átvételében mutatkozott meg Gomboson, hanem az 1960-as években a menyasszonyi koszorú fátyolra cserélésében is tetten érhető volt.⁴⁵

⁴¹ JUNG KÁROLY 1978. 66-67

⁴² JUNG KÁROLY 1978. 76.

⁴³ Andrasics Katalin született 1941, Gombos

⁴⁴ FLÓRIÁN MÁRIA 2001. 53.

⁴⁵ Varga Mária született 1940, Gombos

A lakodalom rituális eseménye a kontyolás volt, mely jelölte a megváltozott családi állapotot. Ez az aktus egy külön szobában történt, a menyasszony egyik közeli nőrokona, vagy keresztanyja végezte el az 1930-as évek előtt.⁴⁶ A hajat középtájon egy copfba összefogták, fölé helyezték az u alakban meghajlított textillel bevont drótot, ezzel két oldalt föltekerték a hajat és hajtűvel letűzték, erre kötötték az alsó főkötőt, majd ráhelyezték a díszes kontyot és fehér fejkendővel bekötötték a fejét. Mikor elkészült az új hajviselet, akkor a vőfély visszavezette az újasszonyt a násznép közé a lakodalomba, ekkor kezdetét vehette a menyecske-tánc. Szokásban volt egészen az 1970-es évekig,⁴⁷ hogy a táncért fizetett pénzt a kontyra tűzte az, aki megtáncoltatta a menyecskét.

Menyecske és asszony ünnepi viseletek

A lakodalom után az újmenyecske négy hétig gyöngysorait egy hosszú, derekáig lelógó vastag gyári szalaggal kötötte össze, amely a lakodalomban a vőlegény mell díszeként funkcionált korábban. Az ilyen típusú gyöngykötő szalag kizárólag az újmenyecskét illette meg.⁴⁸

Más vidékekhez hasonlóan,⁴⁹ Gomboson is voltak olyan elemei az öltöztetésnek, melyeket csak egy bizonyos esemény, például a gyermekáldás bekövetkeztéig illett viselni. A második gyermek születése jelentett olyan fordulópontot, amely az öltözködésre is kihatott, addig díszesen járhattak a menyecskék. A második gyermekáldás után már nem kötötték fejükre a fehér gyolcsból készült, lyukhímzéssel díszített fejkendőt, amelyet addig a selyem fejkendőbe hajtottak, úgy hogy a széle kilátszódjon, valamint a *smizli* viselése is elmaradt.

Az életkor előrehaladtával az öltözet színösszeállítása sötétebb lett, előtérbe kerültek a zöldek, sötétkékek, barnák. A díszes konty is sötétebb árnyalatba hajlott át, egyre kevésbé, egyre keskenyebb sávban látszott ki a felsőszoknya alól a lyukhímzés, végül mikor az asszonynak a gyermekei eladó sorba kerültek, már nem vette föl többé a fehér alsószoknyákat, helyettük, keményített karton alsószoknyákat viselt.

Félünnepi viseletek

A félünnepi viselet a vasárnap délutánra és a kocsamába, azaz a táncalkalomhoz illő viseletet jelentette Gomboson, amely formailag megegyezett a korábban leírtakkal. Viszont nem a legdrágább, legelőkelőbb kelméből készültek, hanem könnyebb gyapjuszövetekből, például kasmír szoknyákban mentek a lányok, alá kemény fehér gyolcsszoknyát vettek fel, de nem

⁴⁶ JUNG KÁROLY 1978. 109.

⁴⁷ Ennek a szokásnak a továbbélésére a 2010-es évekből is származnak adatok.

⁴⁸ Andrasics Katalin született 1941, Gombos

⁴⁹ FLÓRIÁN MÁRIA 1997. 758; Flórián Mária 2001. 53; Fél Edit 1991.41.

ugyanazt, amelyben a templomban voltak.⁵⁰ A táncalkalomra illettek még a színes kartonból, ciccből varrott szoknyák és a hozzájuk illő, általában azonos anyagból varrt ujjasok, melyekhez azonban hasonló anyagból készült keményített alszoknyák dukáltak. Amennyiben a kartonból készült öltözet vadonatúj volt, egyetlen egyszer szabadott benne a vasárnapi misén megjelenni.⁵¹

A mulatságokon részt vevő menyecskék és kísérő asszonyok az életkoruknak és családi állapotuknak megfelelő színű és díszítettségű öltözetben, az elébb említett kelmékből varrott ruhákba öltöztek. Az öltözet kiegészítői a zsebkendők gyöngyök itt is elmaradhatatlan kellékei voltak a viseletnek.

A gombosi ünnepi viselet hely jelölő elemei

Az alkalmat jelölő funkción kívül, meg kell említeni, hogy a Gombosi viselet különbözött a térség Magyar lakta falvainak öltözetétől.⁵² Már korábban megjegyeztem, hogy a szomszédos települések közül Doroszlóval ápolt és ápol szorosabb kapcsolatot és parasztviseletük is majdhogynem azonos, az újítások is nagyjából egy időben jelentkeztek a két falu öltözet-egütteseiben. Azonban árnyaltanyi, csupán az avatott szem számára észrevehető díszítésbeli különbségek árulták el, ki melyik faluból származik.

A lányok hajviselete csupán annyiban tért el, hogy a doroszlóiak színes szalagokkal díszítették fonataikat. Az asszonyok kontya azonos szabásminta és ráncolási elv szerint készült, alig észrevehető halvány formai különbség volt köztük. A gombosi asszonyok kontya kerekesebb, míg a szomszéd falubélieké csapottabb formát öltött. Az egyes ruhadarabok anyagukban és szabásukban azonosak voltak, csupán díszítéseikben, *puccozásukban* tértek el egymástól. Gomboson például a szoknya paszomántdísze a szoknya aljától 25 cm magasan, míg Doroszlón 30 cm magasan kezdődött. A díszítés szabálya azt is előírta, hogy a két sor paszománt között az anyag olyan széles sávban látszódhasson, mint a díszcsík vastagsága, Doroszlón kétszer annyi távolságot hagytak a paszomántok között.

Ezek csupán kiragadott példák, azonban jól tükrözik a települések parasztöltözeiteinek kifinomult jelzőrendszerét. A két falu népviseletében nagyobb, látványosabb különbségek csak a második világháború után jelentkeztek, valamint a színpadi fellépő viseletek formálódtak különböző irányba.

⁵⁰ Loboda Rozália született 1936, Gombos

⁵¹ Varga Mária született 1940, Gombos; Andrasics Katalin született 1941, Gombos

⁵² Bizonyára a térség sváb településeinek parasztöltözetétől is különbözött, azonban a németek viseletére vonatkozó adatok feltárásával még adós a vajdasági néprajzi szakirodalom, így jelen dolgozatomban az ilyen jellegű összehasonlítástól eltekintek.

A viselet formai, anyag és díszítésbeli változása, annak okai

Az öltözködéskultúrában történt változásokra már az előző fejezetben is utaltam helyenként, azonban fontosnak tartom külön részben, részletesen ismertetni és értelmezni a Gombosi női paraszttözletek változásának okait az egyes darabok háttérbeszorulását, illetve jelezni az egyes darabokon történt alakításokat és az új elemek beépülését a ruhatárba. Véleményem szerint e háttértudás nélkül nem beszélhetünk a viselet jelentéstartalmának változásáról, az nem válik értelmezhetővé a társadalmi kontextus ismerete nélkül.

Az anyagi kultúrában, az eszközkészletben bekövetkezett változásoknak sokféle értelmezési aspektusa ismert, melyek adaptálhatóak a népviselet kutatás szempontrendszerébe is. Ezért nem hagyható figyelmen kívül a 19-20. század fordulóján végbement iparosodás, mely fellendítette a ruházati iparágakat is. Ez a folyamat kedvezően hatott az ország belkereskedelmére, és a falusi szatócsboltok számának növekedését eredményezte.⁵³ Az áruszállításban egyre nagyobb forgalmat lebonyolító vasúthálózat szintén a paraszti polgárosulás egyik meghatározó mozgató rugója volt.⁵⁴

Gombos szempontjából is nagy jelentőséggel bírt a vasút kiépülése, mely 1872-ben érte el a falut, ezzel közvetlen összeköttetést biztosítva több nagyvárossal, például az akkori Vármegye-székhellyel, Zomborral. Az 1910-ig - a vasúti híd megépüléséig - működő gőzkomp Szlavónia irányába is zökkenőmentes utazást tett lehetővé.⁵⁵ A vasút hatása az öltözködéskultúra alakulásában is tetten érhető, ugyanis a város vonzáskörzetébe tartozó falvak öltözködésének polgárosodását is felgyorsította, és már a 20. század elején a hosszú ráncolt szoknya és a hozzá viselt erősen testhezálló, deréktól a szoknyára boruló blúzok elterjedését eredményezte az érintett településeken.⁵⁶ Borovszky Samu már a század elején felhívja a figyelmet a térség, Dunamenti népének ruházatára, azok előkelő alapanyagára a félselymekre, virágos selyem- és bársonyszövetekre.⁵⁷ A gombosi parasztviselet leírásának legkorábbi tanulsága szerint a lányok felül szűk, alul bő alsószoknyájukat hátul ráncba szedik, ezáltal felső szoknyájuk olyan alakot kap, mint egy oldalain kissé benyomott harang. Ujjasaikkal kapcsolatban említ deréktól elálló vékony réklit, bélelt és fodros testhezállót.⁵⁸

Tehát a tárgyalt időszakban a Gombosi női viselet erősen polgárosult formát mutat. Megfelel a már említett, hosszú, ráncolt, sokszoknyás öltöztetnek, amely a 19. század

⁵³ SZULOVSKY JÁNOS 2010. 17-76.

⁵⁴ FRISNYÁK ZSUZSA 2010. 8-108.

⁵⁵ TÓTH IRÉN 1978. 85-87.

⁵⁶ FLÓRIÁN MÁRIA 2010. 125.

⁵⁷ BOROVSKY SAMU É.N. 329.

⁵⁸ CZIRÁKY GYULA 1895 32

közepén, a biedermeier stílus hatására, a mezővárosi parasztság öltözetében jelent meg először.⁵⁹

A század elejétől, az 1970-es évek elején bekövetkezett átöltözésig, a falu parasztviselete szembetűnő változásokon ment keresztül, ezek egy része a magyar nyelvterület más vidékein is ismert divathullámok következményei voltak, melyek közül a leglényegesebb az alakadás sziluettjének megváltozása volt. A karcsú hosszú szoknyás harangszerű sziluett helyett, a vállat és a csípőt erőteljesen hangsúlyozó alakadás vált divatossá.⁶⁰ Az 1940-es évek elején jött Gomboson divatba az addig használatos bevarrott, szűk ujjú ing mellett a rövid bő ujjú változat is, amely kiemelte szélesítette a vállat. Az ing elterjedésének okát, még nem sikerült feltárni,⁶¹ annyi bizonyos, hogy az 1940-es években születettek nagylánykorukban, körülbelül az 1950-es évek közepén már rendszeresen hordták a bő ujjú inget. Valamint a Gyöngyösbokréta mozgalom színpadi öltözetének része lett igen hamar.

Az alakadás, az öltöztet sziluettjének megváltozásának másik tényezője a szoknya hosszának változása, melyre már utalta utaltam már az előző fejezetben.

Az általam felgyűjtött fényképek alapján, jól nyomon követhető a szoknyák rövidülése, illetve a faluban fellelt ruhákon is tapasztalhatóak az átvarrás, rövidítés nyomai,⁶² melynek magyarázata, a szoknyák generációk közötti öröklésében keresendő.⁶³ A 19-20. század fordulóján született nők még megőrizték szoknyájuk bokáig érő hosszát. Azonban az 1930-as évek végére lábszárközépig majd, körülbelül az 1950-es évekre térd alá érőre rövidült le a szoknya hossza. A rövidebb, kikeményített alsószoknyák gömbölyűbbé tették a far alakját, egyre többet mutattak meg a lábszárból, így egyre fontosabb lett a hosszú szárú bugyogó használata az 1940-es évektől, melynek bolti beszerzésére a faluban és a közelben is lehetőség volt. A bugyogó körülbelül térd tájékán találkozott a fehér harisnyával, ha a nő lehajolt sem a lábszárát sem a combját nem érték a fürkésző tekintetek.⁶⁴ A bugyogó térhódítása még azzal is magyarázható, hogy a szoknyák rövidülése miatt a keményített anyagok szélesebben elálltak a testtől, csípős időben nem melegítette az alsótestet, úgy, mint hosszabb elődjei, melyek a lábat egészében, szinte egészében takarta.⁶⁵ A második háború után a fehér

⁵⁹ T. KNOTIK MÁRTA. 1990.167-168.

⁶⁰ FÜLEMILE ÁGNES 1991. 52-53.

⁶¹ Varga Mária született 1940, Gombos- Az ingek szabásán történt változást az 1941-es visszacsatolás után a településre érkezett Vitéz lányok ingének utánzásának tudja be.

⁶² A szoknya korcánál visszahajtották a kelmét és újból beráncolták, ezáltal a derékon az anyag dupla lett, mely hozzájárult a szélesebb far eléréséhez.

⁶³ Pallós Mária született 1955, Gombos

⁶⁴ Varga Mária született 1940, Gombos

⁶⁵ Andrasics Katalin született 1941, Gombos

harisnyanadrág használata előtérbe került, és kiszorította a korábbi bugyogó - gyapjúharisnya párosítást.

A második világháború nem csak ennek az új elemnek a beépülését eredményezte, az országhatárok átszabásával a szocialista Jugoszlávia területén, többé már nem tudta a gombosi nép beszerezni kedvelt és a 19. század vége óta használt selymeket, szalagokat, paszomántokat. Az anyaországtól való ismételt elszakadással, valamint a környező falvak etnikai arányainak megváltozásával, pontosabban a németiség kitelepítésével, a közigazgatási területek határainak átszabásával, Gombos egy szláv nyelvtöbbségű megyében, egyedüli magyar ajkú településként találta magát. Ebben a társadalmi közegben a hagyományokhoz való ragaszkodás és az anyagihiány a viseletben olyan látványos változásokat eredményezett, melyek reprezentatívabbá, hivalkodóbbá tették a női öltözet-együtteseket. A gyárilag mintásra szövött selymek elérhetetlenné válását egyéni újíto ötletek kívánták orvosolni. A falu asszonyai a selymekről ismert motívumok mintájára elkezdtek hímzéssel díszíteni a pántlikákat, pruszlikokat, kontyokat.⁶⁶

Ezzel egy időben az 1950-es évek közepén a gombosi női társadalom fölkarolta egy asszony újító ötletét, amely egyértelműen a Gyöngyösbokréta mozgalom ráhatása volt a gombosi népviseletre⁶⁷. Ez a kalocsai hímzéssel és lyukhímzéses fodorral díszített fehér gyolcs kötény gombosi viseletbe történő beolvasztását jelentette.⁶⁸ Később a virágmotívumok egységesülésével kialakult a gombosi rózsza motívum, mely feltehetően szintén a Gyöngyösbokréta hatására a század közepétől napjainkig egyre elnagyoltabban jelenik meg a kötényeken, pruszlikokon és kontyokon.

A lyukhímessel díszített, hímzett kötény a megjelenésekor a vasárnapi táncalkalmakra kasmír vagy vékony szövetszoknyával viselet elemként illeszkedett be az öltözködés íratlan rendjébe.⁶⁹ Ez azért is fontos, mert e példán jól érzékeltethető, hogy az 1950-es évek második felében Gomboson még egy olyan erős falusi közösség élt, aki integrálni és a maga ízlésére tudott formálni új kulturális elemeket.

Ebben az időszakban jelent meg a festett virágú selyemszoknya és kötény, melyeket a falu ügyes kezű asszonya készített, oly módon, hogy olajfestékekkel vitte fel a kelmére a kívánt nagyméretű virágmotívumot. De ekkortájt váltak a flitterek, a hímzés mellett meghatározó

⁶⁶ Andrasics Katalin született 1941, Gombos; Varga Mária született 1940, Gombos; Hajdu Katalin született 1948, Gombos; Gál Piroska született, 1939. Gombos

⁶⁷ Az asszony a második világháborút megelőző években résztvevője volt a Gyöngyösbokréta találkozónak, ott tetszett meg neki a kalocsai nők köténye. Gál Piroska született, 1939. Gombos.

⁶⁸ A Gyöngyösbokréta mozgalom hatásaként több Kalocsa környéki település is átvette a kalocsai népviselet-egy-egy elemét, de arra is volt példa, hogy az egész öltözet-együttest leutánozta. –ROMSICS IMRE 1998. 440.

⁶⁹ Ez megfelel Kapros Márta fölvetésének, miszerint az újítások leggyakrabban a vasárnap délutáni kimenő öltözetben jelentek meg. KAPROS MÁRTA 1991. 212.

díszítőelemekké. A magányosan elhelyezett flitter a *pillangó*, a füzérben, tömött sávban felvarrott a *paszománt* nevet vette át.

Az 1950-es évektől az 1970-es évek első harmadáig a lányok ünnepi és kisünnepi ruhadarabjain végbement változások, a Gombosi népviselet utolsó erőteljes kivirágzásának tekinthetőek, ahol a viselet sziluettje megváltozott, gömbölyűbb far, rövidebb derék lett a jellemző,⁷⁰ valamint a virágmotívumok elnagyolttá váltak, a díszítőelemek közé beépült a flitter.

Az anyaországtól való elszakadás valószínűleg késleltette a népviselet elhagyását,⁷¹ azonban a paraszti életforma fellazulása, az attól való eltávolodás, maga után vonta, hogy az 1970-es évek első harmadában a falu akkori körülbelül 30-35 éves nőtársadalma levetette a népviseletet és helyette polgári ruhát kezdett el hordani.⁷² Ennek oka, hogy a nők a családi gazdaságon kívüli vállaltak munkát, amely néhány esetben ingázással járt.⁷³ Ez tipikus oka a népviseletből történő átöltözésnek.⁷⁴ A megváltozott életforma új időbeosztást igényelt, a szabadidő eltöltésének tevékenységei közé nehéz és fárasztó volt beilleszteni a ruhák tisztítását, keményítését és vasalását, ráadásul a fiatalabb generáció már nem tanulta meg az efféle, öltözetekhez kapcsolódó technikákat,⁷⁵ így anyjukra esetenként dupla munka hárult. Azonban a visszaemlékezések tanúsága szerint az átöltözésben szerepet játszott a közösségi szellem is.⁷⁶

⁷⁰ Húzs-Gál Gizella született 1962, Gombos

⁷¹ A fent leírt változások a polgári divathullámok követése előre vetítette a viselet, polgári ruhára cserélését. – FÜLEMILE ÁGNES 1991.53. Azonban Gomboson a változás más irányt vett.

⁷² A fiatalasszonyok általában azokon a településeken kezdeményezték elsőként a viselet elhagyását, ahol a váltás társadalmi státusz emelkedésével is járt. Valószínűleg ez a gombosi asszonyok esetében is igaz lehet, azonban ennek a felvetésnek a bizonyítása további kutatómunkát igényel. -FÜLEMILE ÁGNES 1991. 56.

⁷³ Varga Mária született 1940, Gombos

⁷⁴ KAPROS MÁRTA 1991. 208, Fülemile Ágnes 1991 56.

⁷⁵ Az 1960-as, 1970-es években a nagylánykorban lévő lányok, már csak ünnepekkor és a színpadon öltöztek fel népviseletbe.

⁷⁶ Andrasics Katalin született 1941, Gombos- Elmondása szerint azért öltözött át *uras ruhába*, mert a többi asszony is ezt tette. A népviselet elhagyásának első próbálkozása általában csoportosan történt, együtt mutatkoztak először a közösség előtt polgári ruhában. –FÜLEMILE ÁGNES 1991. 67. Ez a gombosi asszonyok esetében is feltételezhető, Varga Mária elmondása szerint, mikor a szomszéd település kendergyárában kapott munkát több másik asszonnal együtt, úgy döntöttek nem hordják tovább a népviseletet. -Varga Mária született 1940, Gombos

A népviselet, mint tárgye gyütt es továbbélés e a 20. század utols ó harmadától napjainkig

A mai Vajdaság hagyományörző településeként számon tartott Gomboson, az 1950-es évek közepétől az 1970-es évek elejére kialakult lány és újasszony öltözet-együtt esek, megváltozott funkciókban, napjainkig meghatározó népművészeti és kulturális elemei a falu törzsgyökeres magyar lakosai számára. A korábbi öltözet-együtt esek jelenkori reprezentálására napjainkban meghatározott időhöz és helyszínhez köthetők, illetve szerepet játszanak az egyéni emlékörzésben is.

A köv etözőkben szeretném ismertetni azokat az alkalmakat és tevékenységeket melyek lehetőséget teremtenek a korábbi parasztöltözetek jelenkori reprezentálására.

A napjainkban a gombosi viselethasználat hagyományos alkalmainak tekinthetők a nagy egyházi ünnepek, vasárnapi misék, melyeken a Mária-lányok népviseletes öltözete máig megörzött funkciójában látható. Továbbá a lakodalmak alkalmával esetenként az újmenyecské- öltözetet hagyományos szerepében használják.⁷⁷ A menyecske- öltözet megfelel az 1950-es évek közepére kialakult csípőt és vállat hangsúlyozó, hímzett vagy festett díszítómotívumokkal ellátott öltözet-együtt esnek, melyben a menyasszonytáncot táncolták a kontyolás után. Nem csak a gombosi nők választják az egykori ünnepi parasztviseletet menyecske ruhájuknak, hanem más településről származók is, ha gombosi férfihez mennek hozzá. Előfordul az is, hogy a koszorúslányok öltöznek föl népviseletbe, főleg akkor, ha az ara korábban tagja volt a gombosi néptáncsoportnak.

Az előző fejezetekben többször szót ejtettem a Gyöngyösbokréta mozgalom meghatározó szerepéről és utaltam az általa bekerült újításra is. A két világháború közötti időszakban kibontakozó és nagy népszerűségnek örvendő mozgalom, Magyarországon 1931-1944 között minden évben augusztus 20-a körül megrendezett, néptáncn, népzenén, színpadi előadásokon keresztül kibontakozó sajátos kulturális rendezvény volt, mely egyedülálló módon a parasztság nagy tömegeit képes volt megmozgatni.⁷⁸ A Gyöngyösbokréta találkozók tehát megteremtették a színpadi szereplések lehetőségét, ezáltal tudatosították a saját kultúra értékeit, ami öntudatot és önbecsülést adott a falusi paraszttársadalmaknak. Az ilyen formán átmentett hagyományanyag lehet a bázisa a mai hagyományörzésnek.⁷⁹

⁷⁷ FÜLEMILE ÁGNES 1991. 71.

⁷⁸ Pálfi Csaba 1970. Idézi: <http://www.muharay.hu/index.php?menu=132> (letöltve: 2014. december 19.)

⁷⁹ FÜLEMILE ÁGNES 1991. 69.

Az elszakított Délvidéken az első bokrétát 1936. június 14-én rendezték meg Gomboson, Doroszló, Bácskeretes és Szilágyi tánccsoportjainak részvételével.⁸⁰ Ekkor még a gombosi nők a szűk bevarrott ujjú gyolcsingükben táncolták a lakodalmi szokásrend alapján összeállított műsorukat. Feltehetően az említett filmen- melyet 1938-ra datálnak- látható viselet megfelel az 1936-os Gyöngyösbokrétás öltözetnek is. 1941-ben Szabadkán megrendezett aratóünnepségen, melyen Horty Miklós kormányzó is részt vett, a Délvidék visszacsatolását követően a gombosi táncos lányok bő bevarrott ujjú gyolcsinget viseltek a fényképek tanulságai alapján, ám nem bizonyítható, hogy ez az újítás a mozgalom hatására történt volna. Annyi bizonyos, hogy akárcsak Kalocsán, a színpadi szereplések hatására ketté vált a viseletek fejlődési iránya⁸¹ és a napjainkban is látható fellépő öltözetek ebből a gyökérből erednek.

A második világháború után, 1969-ben, Vajdaságban föléledt a Gyöngyösbokréta mozgalom, feltámasztásában élvonalos volt Gombos, Doroszló, Bácskertes és Szilágyi hagyományörző egyesülete.⁸² Azóta is minden évben megrendezik, mely esemény kiemelkedő fontosságú a vajdasági magyarság tánccsoportjai számára és alkalmat teremt a népviselet reprezentálására is.

A hagyományörzésben nem csak a közösség számára, hanem az egyénnek is nagy szerepe van, Gombos egykori népviseletéhez nagy az érzelmi kötődése a falu magyarságának. Ez a fent leírt eseményeken túl megnyilvánul a viseletes babák készítésében is, mely az emlékek őrzésének egy másik lehetséges módja. Ennek az alkotó tevékenységnek a motivációja lehet a parasztviselettel járó tudást továbbörökíteni nem tudó asszonyok számára, hogy megalkotják önmaguk mementóját. Idővel a viseletes babák jelentése kitágult és a közösség számára, helyi identifikáló szimbólummá, a közösséghez tartozás jelképévé vált.⁸³

A népviselet, mint tárgye gyütt es jelentést artalma napjainkban

Az előző fejezetben felvázoltam a gombosi népviselet jelenkori reprezentálásának alkalmait. A megváltozott szerepből adódó jelentést artalom változás, túlmutat a népviselet kutatásban használt értelmező kereteken melyek többnyire a hely, kor családi állapot és alkalom jelölő elemek feltárására szorítkozik a hagyományos paraszttársadalmak öltözködéskultúrájában. A paraszti életforma felbomlása következtében átöltözött, de viseletét

⁸⁰ PAPP FERENC 1995. 3

⁸¹ ROMSICS IMRE 2010. 280.

⁸² PAPP FERENC 1978. 122.

⁸³ FÜLEMILE ÁGNES 1991. 75.

hagyományőrző tevékenység keretei között éltető közösségek esetében más értelmezési szempontrendszer kell kialakítanunk. Véleményem szerint ez a jenség megragadható, a magyar anyagi kultúra kutatásban is megjelenő újabb elmélettel, mely a tárgyak időbeliségét, ebből következően pedig az életrajzát feltételezi, melynek végigkövetése által reflektálhatunk, a tárgy által jelölt, adott társadalomban betöltött szimbolikus tartalomra.

Az elmélet alapgondolatának lényege, hogy az idő a tárgyak rejtett, nem látható része. Tehát ha a tárgyak időbeliségének kérdését vetjük fel, akkor belső tartalmukról, azok átalakulásáról van szó. Következésképpen az időbeliség olyan minőség, amelyet a tárgyak fizikai valóságukon túl hordoznak, ez a társadalmi életben elfoglalt, helyükből származik, és ebből nyeri magyarázatát. Ezért időbeliségük nem egyértelmű, mivel eltérő módon részesei az emberi tevékenységeknek, melyből következik, hogy élettörténetük kontextusai változnak.

Történetiségüket „életrajzukat” megragadhatjuk az által, ha az anyagi világ és az emberi léptékkel mért időkereteket párhuzamba állítjuk. Ezáltal a tárgyak, a társadalmi életben betöltött szerepéből származó időbelisége tipizálódik, abból a szempontból, hogy megfeleltetjük őket a társadalmi idő nemzedékek sorozatából adódó szerkezetével. Ennek folytán más időminőséget hordoznak azok a tárgyak, amelyek több generáción keresztül fennmaradtak, ezek a tárgyak a társadalmi folytonosság hordozóivá váltak, mert tudatosan hosszú időre készültek. Nevezhetjük őket öröklődő tárgynak is, lehetnek jelentés teli sűrítmények, metaforák.⁸⁴

Tehát ennek függvényében magától értetődő, hogy az egykori népviselet mit tárgy együttes, más jelentéssel és funkcióval bírt, mikor még a faluban a tradicionális paraszti társadalmi rend volt a meghatározó, és mással ma, például színpadi kosztümként. Jóllehet az öltözet alkotóelemei nagyon hasonlóak egymáshoz, sok esetben két-három generáción keresztül öröklődött darabok.

A tárgyakhoz, tárgye gyüttesekhez való kötődés egyénekre és közösségekre egyaránt jellemző lehet, ugyanis kapcsolható hozzájuk a kollektív memória is.⁸⁵ Ez esetben, a népviseletben való szereplés a falu magyar lakosságának identitását fejezi ki, annak kulturális reprezentációja. Sajnálatos módon a falu magyar lakosságának aránya csökken, azonban a szórványban élő magyarság helyhez köthető, lokális identitása erős.⁸⁶ Az etnikai-nemzeti

⁸⁴ FEJŐS ZOLTÁN 2003. 86-88.

⁸⁵ FEJŐS ZOLTÁN 2003. 89-90.

⁸⁶ BADIS RÓBERT 2008.

reprezentálásnak céljából, megfigyelhető egyfajta múlt felé fordulás is, így a hagyományaikra támaszkodva,⁸⁷ abból merítve fejezik ki a faluhoz és a térséghez való kötődésüket.⁸⁸

⁸⁷ BICZÓ GÁBOR 2008.

⁸⁸ „A viseletünk számomra a hagyomány, egy tradíció amit őrizni, ápolni kell. Ha a közösség szintjén gondolkodom akkor egy szimbólum. A magyarságunk, tehát a nemzeti öntudatunk egy kézzelfogható jele, ami megkülönböztet minket itt Nyugat-Bácskában a szórványban.” –Adatközlő név nélkül, született 1990, Gombos

Összegzés

Dolgozatomban egy Nyugat-Bácskai település, Gombos női ünnepi viseletét elemeztem, mely kivonata az eddigi kutatómunkám során felgyűjtött anyagomnak. Kutatásom még lezáratlan, azonban ez eddig adataim tanulsága szerint a vizsgált korszak elején a falu parasztviselete erősen polgárosult formát mutat, melynek jelei megmutatkoznak a gyári kelmék használatának túlnyomó alkalmazásában, a polgári szabásmintát követő testhez simuló blúzfélék viselésében, a cipő kizárólagos hordásában.

A 20. század eleji öltözet-együttesek összességében magokon viselik a biedermeier jelleg alakadási formáit. A viselet sziluettjében az 1940-es évek végére rekonstruálható változás, mely az ország más területeire is jellemző divathullám eredménye és melynek jellemzője a vállat és a csípőt hangsúlyozó alakadás. A szoknyák hosszának csökkenésével és a bő ujjú ing viseletbe történő beillesztésével érték el a gombosi nők az előbb említett alakot.

A parasztviselet eszközkészlete tovább bővült az 1950-es évek közepében, mely a gyolcsból készült, slingelt szélű, kalocsai motívumokkal díszített kötény megjelenését jelenti. Valamit erre az idő válik erőteljessé az egyéb ruhadarabok, pruszlíkok, fejdíszek hímzése is, melynek magyarázata a második világháború után fellépő anyagihiány.

A gombosi fiatal asszonyok az 1970-es évek elejéig ragaszkodtak parasztviseletükhöz, azonban a paraszti életformától való eltávolodás és a családi gazdaságokon kívül vállalt munka eredményeképpen átöltöztek viseletükből. A továbbiakban színpadi szereplések és egyéb hagyományőrző rendezvények alkalmával öltözték fel azt, és a fiatalabb generációk számára is alkalmi színpadi öltözetként funkcionál az egykori ünnepi paraszttöltözet.

Mindezek ismerete mellett megállapítható, hogy a 20. század elejétől az átöltözésig Gomboson működött a népviselet kifinomult és összetett jelzőrendszere, mely információt közölt viselője koráról, családi állapotáról, származási helyéről, arról, hogy milyen ünnepi vagy köznapi alkalomra öltözött fel. Mostani dolgozatomban az ünnepi viselet jelrendszerét vizsgáltam, mellyel nagyvonalakban kijelöltem az alkalmat, azonban úgy gondolom így is érzékeltettem a falu egykori virágzó öltözködéskultúrájának összetett rendszerét.

Emellett fontosnak tartottam reflektálni az emléképoló és hagyományőrző tevékenység révén napjainkig tovább éltetett öltözet-együttesre, és a hozzá kapcsolódó érzelmi kötődésre. Ugyanis a falu magyar társadalmában fontos szerepet játszik a hagyomány, elsősorban a tánc-hagyomány ápolása, melynek velejárója a népviselet színpadi használata. Ennek a jelenségnek a megragadását a tárgyak időbeliségét és életrajzát feltételező elméleten keresztül kíséreltem meg.

Összességében elmondható, hogy a gombosi női ünnepi viselet jelentartalma megváltozott, ennek egyik miertje az átalakult funkció. A másik oka térség kulturális és társadalmi átrendeződése, azaz az etnikai viszonyok megváltozása, melynek következtében az egykor magyar többségű település szórvány helyzetbe került. Ennek következtében nemzeti öntudatuk szimbólumává és kifejező eszközé az egykori ünnepi parasztviseletük vált.

Irodalom

Badis Róbert

- 2008 A vajdasági magyarság identitásstratégiái In: Papp Richárd (szerk.) *Bennünk élő múltjaink, Történelmi tudat-kulturális emlékezet* Magyar Művelődési Intézet, Zenta 319-329

Biczó Gábor

- 2008 A „hagyomány” rehabilitációja mint a lokális identitás megértésének kulcsa a Kárpát-medence vegyes lakosságú közösségeiben In: Papp Richárd (szerk.) *Bennünk élő múltjaink, Történelmi tudat-kulturális emlékezet* Magyar Művelődési Intézet, Zenta 279-289

Borovsky Samu (szerk.)

- é.n. *Bács-Bodrog vármegye egyetemes monográfiája I-II.* Országos Monográfia Társulat, Budapest

Cselenák Gáborné Durcsák Mária

- 1978 A gombosi népviselet In: Jung Károly (szerk.) *Gombos (Bogojevo) Írások egy Nyugat- Bácskai falu jelenéről és múltjáról*, Arany János Művelődési Egyesület, 152-159

Cziráky Gyula

- 1895 Bogojeva népe In: Jung Károly (szerk.) *Gombos (Bogojevo) Írások egy Nyugat- Bácskai falu jelenéről és múltjáról*, Arany János Művelődési Egyesület, 29-34

- 1898 Bács- Bodrogh vármegyei Bogojeva és Gombos múltja, *Külön lenyomat a Történelmi Társulat Évkönyv XI. évfolyamából*, Zombor

Debeljak, Margita- Ilijin, Milica

- 1953 *Mađarske narodne igre iz Vojvodine*, Bratstvo-Jednistvo, Novi Sad

Fejős Zoltán

- 2003 *Tárgy-fordítások. Néprajzi múzeumi tanulmányok*, Gondolat Kiadó Budapest

Fél Edit

- 1991 Női ruházkodás a Sárközben, *Ethnographia* 102. évf. 1-2. sz. 9- 49

- 2008 Újabb szempontok a viselet kutatásához. A test technikája, In: Hofer Tamás (szerk.) *Régi falusi társadalmak*, Pozsony 316-319

Flórián Mária

- 1997 Öltözködés In: Paládi- Kovács Attila (szerk.) *Magyar néprajz IV.* Akadémiai Kiadó Budapest, 585- 764
- 2001 *Magyar parasztviseletek*, Planétás kiadó, Győr
- 2010a Közlekedés, kereskedelem és a tárgyi környezet In: Flórián Mária (szerk.) *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19-20. század fordulóján*, MTA Néprajzi Kutatóintézete Budapest, 109-135
- 2010b A varrógép, varrónők és a blúzok In: Flórián Mária (szerk.) *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19-20. század fordulóján*, MTA Néprajzi Kutatóintézete Budapest, 169-183

Frisnyák Zsuzsa

- 2010 Vasút és paraszti polgárosodás a 19. század végén In: Flórián Mária (szerk.) *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19-20. század fordulóján*, MTA Néprajzi Kutatóintézete Budapest, 81-109

Fülemile Ágnes

- 1991 Megfigyelések a paraszti női viselet változásához Magyarországon- az I. világháborútól napjainkig, *Ethnographia* 102. évf. 1-2. sz. 50-77

Jung Károly

- 1978 *Az emberélet fordulói Gombosi népszokások*, Forum könyvkiadó

Kapros Márta

- 1991 „Jönni- menni” viselet a Nógrád megyei Patak községben 1985-ben. I. *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve XVII.* 207-243

Kálózi Aranka

- 1979-80 A gombosi női viselet szemiotikai leírása, *Tanulmányok* 12-13. Novi Sad, 29-33

dr. Kepecs József (szerk.)

- 1998 *A Délvidék településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. (1880-1941)* Központi Statisztikai Hivatal, Budapest

Klamár Zoltán

- 2013 Háztörténetek. Néprajzi kutatás Gomboson, *Néprajzi Hírek* 2. sz. 44-45

T. Knotik Márta

- 1990 Öltözködés, Viselet In: Juhász Antal (szerk.) *Csongrád megye népművészete*, Európa Könyvkiadó Budapest, 155-232

Nagy- Abonyi Ágnes

- 1998 A hordozható Mária- szobrok és a Mária lányok viselete, *Bácsország* 4 évf. 2. sz. 3-5

Papp Ferenc

- 1978 A Gyöngyösbokréta története In: Jung Károly (szerk.) *Gombos (Bogojevo) Írások egy Nyugat- Bácskai falu jelenéről és múltjáról*, Arany János Művelődési Egyesület, 121-124
- 1995 Gyöngyösbokréta, 1936, *Bácsország* 1 évf. 1. sz. 3

Penavin Olga

- 1978 Gombos község nyelve In: Jung Károly (szerk.) *Gombos (Bogojevo) Írások egy Nyugat- Bácskai falu jelenéről és múltjáról*, Arany János Művelődési Egyesület, 35-48

Polácsi János

- 1942 A bogojevói magyarok származási helye, *Délvidéki szemle* 1. 427-430

Szulovszky János

- 2010 Ruházati iparok Magyarországon a 19-20. század fordulóján In: Flórián Mária (szerk.) *Életmód, szemléletmód és a módi változása a parasztság körében a 19-20. század fordulóján*, MTA Néprajzi Kutatóintézete Budapest, 17-81

Tóth Irén

- 1978 A vasúti Közlekedés In: Jung Károly (szerk.) *Gombos (Bogojevo) Írások egy Nyugat- Bácskai falu jelenéről és múltjáról*, Arany János Művelődési Egyesület, 85-88

Raj Rózália- Nagy István

- 2001a *Doroszlói népi textíliák. A nők és a tisztaszobák öltözete egy bácskai faluban 1900-1999*, Logos Grafikai Műhely

- 2001b A Menyasszony és a vőlegény lakodalmi öltözetének változásai a vajdasági magyarság körében, *Létünk* 31. évf. 1-2. sz. 133- 139

Romsics Imre

- 1998 Kalocsa népművészete In: Romsics Imre (szerk.) *Homoknégy. Tanulmányok Homoknégy történetéből és néprajzából*, Homoknégy Alapítvány Kalocsa, 371-449
- 2010 Női viseletek In: Bárány János (szerk.) *Tárgyak, jelek, virágok. Tanulmányok Bács- Kiskun megye népművészetéről*, Bács- Kiskun Megyei Önkormányzat Múzeumi Szervezete, Kecskemét 267-307

Internetes források

- Pálfi Csaba 1970. Idézi: <http://www.muharay.hu/index.php?menu=132> (letöltve: 2014. december 19.)
- <http://media.popis2011.stat.rs/2011/prvi-rezultati.pdf> (letöltve: 2014. december 18.)
- <http://www.bojnik.rs/pdf/knjiga09.pdf> (letöltve: 2014. december 18.)

Adatközlők:

Andrasics Katalin született 1941, Gombos
Andrasics Mária született 1944, Erdőd
Gál Piroska született 1939, Gombos
Hajdú Katalin született 1948, Gombos
Húzs-Gál Gizella született 1962, Gombos
Pallós Mária született 1955, Gombos
Loboda Rozália 1936, Gombos
Varga Mária 1940, Gombos

Melléklet

Az 1900-as évek elejére jellemző lány ünnepi viselet

Az 1900-as évek elejére jellemző asszony ünnepi viselet

Középkorú asszony félünnepi viseletben, az 1900-as évek elején

Ünnepi lány viselet az 1940-as évekből

Félünnepi viselet 1944-ből

Gyöngyösbokrétások 1938-ból

Lakodalmi csoportkép az 1930-as évek végéről, középen a menyasszony öltözete mellette balról a koszorúslány öltözete látható.

Lakodalom az 1950-es évek végéről, a menyasszony koszorúját fátyolra cserélte

Koszorúslányok az 1950-es évek végéről

Ünnepi fiatalasszony viselet 1969-ből

Gyöngyösbokrétások 1971-ből

Népdalkör az 1970-es évek végéről

Lakodalmi jelenet eljátszása a színpadon

Mária-lány az 1980-as évekből

Menyecske tánc 2010-ből